

**ARCHIVAL SOURCES ON HISTORY OF THE PARTISAN AND
UNDERGROUND MOVEMENT OF DONETSK REGION IN THE YEARS
OF THE GREAT PATRIOTIC WAR**

Purpose

In the article the information content of the group of written archival sources as an important component of the study of certain questions of history are shown. Archival sources on the history of the partisan and underground movement in Donetsk oblast and their influence on the General development of the Resistance movement in Ukraine constitute an important group of written sources of historical information in the process of research of the significant problems of the world historical process of the Great Patriotic war. Ordering of archival documents on the history of the activities of the partisan and underground units districts of Stalino region in the collections of the State archive of the Donetsk oblast on their origin and purpose of creation is conducted. It is analyzed the informative historical sources devoted to the activities of the Soviet Resistance Movement in the years of the Great Patriotic war on the territory of Stalino region.

Approach

Archive documents were used for the writing of the work. Elucidation of the historical informativness of documents from the State archives of the Donetsk oblast on the problem of formation and activities of the partisan units and underground groups in

the years of occupation of Stalino region was conducted using a set of methodological approaches and methods of historical research of written sources.

Findings

It is necessary to note the diversity of the types of documentation in the regional archives of Donetsk oblast, which accompanied the historical processes, and their full historical information. It is become possible deep historical reconstruction of military and subversive activities of separate units, their relationships with local people and parts of the army, as well as the formation of a coherent picture of regional Resistance Movement during the Great Patriotic war.

Research implications

Materials are presented in the funds of the SADO can be classified by type of collected documents of the partisan and underground formations, underground regional Committee of the administration, district party, most fully reflect the history of their work.

Value

Historical written documents in the archive can recreate the picture of the regional partisan and underground movement in the whole complex of the Resistance movement in the years of the Great Patriotic war in Ukraine.

Keywords: *Great Patriotic war, partisan and underground movement of Donbas, archival sources, historical sources.*

Леся Ковальська

(к.і.н., докторант каф. історії України ДонНУ. dreamlife2007@mail.ru)

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ПАРТИЗАНСЬКО-ПІДПІЛЬНОГО РУХУ ДОНЕЧЧИНИ РОКІВ ВІЙНИ

У статті представлено інформативність групи архівних джерел як важливої складової дослідження окремих питань історії. Архівні джерела з історії діяльності партизанського та підпільного рухів Донеччини та його вплив на загальний розвиток руху Опору в Україні становлять важливу групу писемних джерел, як носія історичної інформації, в процесі дослідження вагомих проблем загальноісторичного процесу Великої Вітчизняної війни. Проведено систематизацію архівних документів з історії діяльності партизанських та підпільних формувань районів Сталінської області у фондах Державного архіву Донецької області за їх походженням та метою створення. Проаналізовано та з'ясовано інформативність історичних джерел присвячених діяльності радянського Руху Опору в роки Великої Вітчизняної війни на території Сталінської області.

З'ясування історичної інформативності документів Державного архіву Донецької області з проблеми формування та діяльності партизанських загонів і підпільних груп у роки окупації Сталінської області проведено з допомогою комплексу методологічних прийомів та методів дослідження історичних писемних джерел.

Необхідно відзначити різноманітність видів документації представлених в обласному архіві Донецької області, яка супроводжувала історичні процеси, та їх

повну історичну інформативність. З їх допомогою та отриманою інформацією стають можливими ґрунтовні історичні реконструкції бойової й підпільної діяльності окремих загонів, їх взаємин з місцевим населенням та частинами діючої армії, а також формування цілісної картини регіонального руху Опору в роки Великої Вітчизняної війни. Матеріали представлені у фондах ДАДО можна класифікувати за типами зібраних документів діяльності партизансько-підпільних формувань, підпільних обкому, райкомів, міськкомів партії, що найбільш повно відображають історію їх діяльності. Історичні письмові джерела у фондах архіву дають змогу відтворити картину регіонального партизанського та підпільного рухів у загальному комплексі руху Опору в роки Великої Вітчизняної війни в Україні.

Ключові слова: Велика Вітчизняна війна, партизанський та підпільний рух Донеччини, архівні джерела, історичні джерела.

Відображення багатогранного та насиченого подіями історичного минулого українського народу можливе за умови виявлення і критичного опрацювання сукупності історичних джерел. Це стосується складних і суперечливих подій років Великої Вітчизняної війни, процесів утворення й діяльності партизанських та підпільних формувань у Донбасі. Найбільш інформативно насиченим для розгляду та всебічного висвітлення зазначених питань є матеріали архівних фондів регіону.

Проблемам джерелознавчого дослідження документально-джерельного масиву архівів Донецької області приділяли увагу науковці Р.Д. Лях, П.В. Добров, В.М. Нікольський, О.В. Бровар та інші у процесі дослідження питань історії краю [1-5]. Проте, спеціальному джерелознавчому дослідженню історичних джерел фондів ДАДО з історії партизансько-підпільної боротьби на Донеччині уваги приділено недостатньо.

Мета статті полягає у висвітленні, систематизації та з'ясуванні методики критики історичної інформативності архівного джерельного масиву ДАДО та його регіональних особливостей.

Джерельний масив з проблеми дослідження діяльності радянського Руху Опору умовно класифікується за принципом їх походження на види у межах певних типів. Писемні історичні джерела поділяються на законодавчі, документи політичних партій та громадських організацій, актові джерела, діловодчі поточні документи, а також документація військових органів (ДКО, ЦШПР, УШПР, Ради фронтів), статистичні матеріали, документи особового походження, періодика, публіцистика, агітки, літературні та фольклорні пам'ятки, картографія та науково-технічна документація.

Джерела з історії утворення й діяльності партизанського та підпільного рухів в роки окупації Сталінської області зібрано в архівному фонді 5000 ДАДО «Партизанское и подпольное патриотическое движение в годы Великой Отечественной войны (1941-1943 гг.) на территории Донецкой области», формування якого розпочато в 1941 р. і на сьогодні нараховує 455 справ. Фонд розподілено на розділи за типами зібраних документів: «загальний» (без назви), «Отчеты подпольных райкомов и первичных парторганизаций, утвержденные бюро обкома КП(б)У»,

«Отчеты партизанских отрядов утвержденных бюро обкома КП(б)У», «Подпольные группы утвержденные бюро обкома КП(б)У», «Комсомольско-молодежные партизанские группы утвержденные бюро обкома», «Советские патриоты Сталинской области утвержденные бюро обкома КП(б)У», «Отчеты коммунистов оставленных обкомом по спецзаданию», «різне» (до якого увійшли усі документи та матеріали діяльності зібрані у подальші роки формування Ф. 5000).

Одним з центральних документів фонду, який допомагає зрозуміти психологічний та моральний стан бійців підпільних загонів, мету створення та їх завдання, є клятва партизана: «Я, гражданин Великого Советского Союза, верный сын героического русского народа, клянусь, что не выпущу из рук оружия, пока последний фашистских гад на нашей земле не будет уничтожен. Я обязуюсь беспрекословно выполнять приказы всех своих командиров и начальников, строго соблюдать воинскую дисциплину. За сожженные города и села, за смерть женщин и детей наших, за пытки, насилия и издевательства над моим народом, я клянусь мстить врагу жестоко, беспощадно и неустанно. Кровь за кровь и смерть за смерть. Я клянусь всеми средствами помогать Красной Армии уничтожать бешенных гитлеровских псов, не щадя своей крови и своей жизни. Я клянусь, что скорее умру в жестоком бою с врагом, чем отдам себя, свою семью и весь Советский народ в рабство кровавому фашизму. Если же по своей слабости, трусости, или злой воли я нарушу свою присягу и предаю интересы народа, пусть умру я позорной смертью от рук своих товарищей» [6].

Серед представлених у фонді 5000 «Партизанское и подпольное патриотическое движение в годы Великой Отечественной войны (1941-1943 гг.) на территории Донецкой области» документів найбільш масово представлені накази, рішення та постанови регіональних та місцевих органів влади [7]. Постановою політбюро ЦК ВКП(б) від 18 липня 1941 р. «Про створення підпільних партійних і комсомольських організацій, партизанських загонів і диверсійних груп в тилу ворога» Сталінський обласний комітет КП(б)У в серпні 1941 р. розгорнув підготовчу роботу зі створення розгалуженої мережі підпільних та партизанських загонів і груп [8]. Постановою визначалися головні напрями підготовки до підпільної роботи в тилу ворога: агітаційна робота з населенням окупованих районів Сталінської області, керівництво і надання практичної допомоги партизанським загонам, інформування вищих та спеціальних органів влади про діяльність партизанських загонів, озброєння робітників при наближенні частин Червоної Армії [9].

Згідно документів першої справи «Отчеты Сталинского обкома о деятельности подпольных партийных организаций и партизанских отрядов в Сталинской области (октябрь 1941 - сентябрь 1943 г.)» до жовтня 1941 р. Сталінський обком КП(б)У створив мережу підпільних партійних і комсомольських організацій у кількості 31 міський і районний комітети. Всього підібрано і затверджено обкомом на підпільну роботу 55 комуністів. Секретарем підпільного Сталінського обкому КП(б)У було призначено М.А. Платонова [10]. До його складу увійшли також С.М. Щетінін та О.Ф. Іванов [11]. Підпільні партійні організації створили в місті Сталіно п'ять райкомів (Будьонівський - нараховував шість членів, Центрально-Міський - 11,

Куйбишевський - 22, Петровський - 10, Сталіно-Заводський - 10), та по області: Горлівський (16 членів), Краматорський (15), Артемівський (15), Слов'янський (34), Чистяківський (14), Чистяківський паралельний (14), Єнакіївський (51), Дружківський (15), Амвросіївський (23), Авдіївський (14), Олександрівський (15), Красноармійський (32), Костянтинівський (12), Дзержинський (15), Добропільський (16), Селидівський (25), Ямський (7), Старо-Бешівський (9), Волноваський (14), Мангушський (21), Мар'їнський (14), Ольгинський (10), в Макіївці - районні Радянський (9) і Кіровський (2), і Володарський (33), Лиманський (11) комітети партії [12].

Підпільні комітети КП(б)У Сталінської області на етапі їх створення не були оснащені засобами зв'язку, матеріальними ресурсами, конспіративними квартирами та іншим. А навесні 1942 р. Сталінському обкому стало відомо, що багато підпільних комітетів самоевакуювалися в радянський тил. Після повної окупації області у липні 1942 р. нараховувалося шість діючих підпільних райкомів у великих містах (Сталіно, Макіївка, Горлівка та ін.) загальною кількістю 60 чоловік. Секретарем Сталінського обкому було призначено Г.О. Попкова. Зв'язку між підпільними організаціями області майже не було, через що підпільники працювали одноосібно, спиралися на допомогу місцевого населення, їх дії не були скоординовані. У матеріалах фондів ДАДО міститься документ «Работа партийного и комсомольского подполья в тылу врага в период временной оккупации Донецкой области немецко-фашистскими захватчиками (из отчета Сталинского обкома КП(б)У)» з детальним описанням роботи підпільних райкомів на момент окупації території області, який висвітлює усі проблеми цих формувань [13].

Діяльність партизанських та підпільних формувань характеризують документи справи «Приказ начальника украинского штаба партизанского движения, организаторов, работников партийно-комсомольского подполья и работников областных отделов НКВД содействующим в развитии партизанского движения Сталинской области», в яких подано ґрунтовну характеристику командного складу партизанських та підпільних формувань районів області, додану до списків нагородження медалями «Партизану Вітчизняної війни». Зокрема, наведена оцінка діяльності та виконання поставлених завдань у боротьбі з окупаційною владою формувань І.Г. Чапліна, М.І. Карнаухова, З.А. Бондарєвої, В.Д. Маленкіна, П.С. Шумка, М.К. Карнача, М.М. Трифонова. Також, подаються короткі відомості про Сталінські міські підпільні організації. Ці документи складено за принципом характеристики на конкретну особу та групу осіб, вказується національність, професійна діяльність до початку війни, партійність, їх діяльність у тилу ворога, особливі заслуги з партизанської діяльності років Громадянської та Великої Вітчизняної воєн [14].

До матеріалів фонду 5000 «Партизанское и подпольное патриотическое движение в годы Великой Отечественной войны (1941-1943 гг.) на территории Донецкой области» входять документи (стенограми, збірки матеріалів), які висвітлюють діяльність Сталінського обкому з організації роботи, особливостей функціонування та заохочення підпільної боротьби. Зокрема, «Стенограммы бесед с командирами, комиссарами и бойцами партизанских отрядов Сталинской

області» [15], матеріали роботи підпільних груп, комітетів партії, партизанських загонів у справах 114, 126, 128, 146, 158, 159, 189, 193 та інших. Так, у справі 126 подаються документи з діяльності артемівського підпілля. А папери справи 128 висвітлюють підпільну роботу у тилу ворога в окремому районі міста Сталіно. У справі 114 розглядається актуальна проблема життєдіяльності партизанського загону Косенко з наведеними організаційними та дисциплінарними висновками, із залученням свідчень учасників загону, їх рідних та свідків [16-18].

Окремим, значним за своєю інформативністю видом архівних документів є звіти. До нього входять звіти підпільних райкомів і первинних партійних організацій, партизанських загонів, підпільних груп, комсомольсько-молодіжних партизанських груп, радянських патріотів і комуністів залишених в окупації за спеціальними завданнями. Завдяки тому, що ці документи розглядалися та затверджувалися обласним комітетом КП(б)У Сталінської області, вони підготовлені та зібрані разом у доволі ідентичній та організованій формі подачі.

У фонді 5000 «Партизанское и подпольное патриотическое движение в годы Великой Отечественной войны (1941-1943 гг.) на территории Донецкой области» містяться звіти подані партійними структурами різного рівня. Зокрема, «Отчет Сталинского обкома КП(б)У о деятельности подпольных партийных организаций и партизанских отрядов Сталинской области в период оккупации немецко-фашистскими захватчиками (октябрь 1941-сентябрь 1943 гг.» (1946 р./ф.) [19], «Отчет о работе партийного подполья и партизанских отрядов Сталинской области (октябрь 1941-сентябрь 1943 гг.» (1946 р./ф.) [20]. Звіти нижчих структурних партійних ланок згруповані в розділ «Отчеты подпольных райкомов и первичных парторганизаций, утвержденные бюро обкома КП(б)У»: «Отчет о деятельности Славянской партийной и комсомольской организации в борьбе с немецкими оккупантами в г. Славянске за период 1941-1943 гг.» (1944 р./ф.) й інші [21]. Окремо винесені «Отчеты партизанских отрядов утвержденных бюро обкома КП(б)У»: «Отчет о боевой деятельности Ямского партизанского отряда за период: октябрь 1941 - август 1943 гг.» (1944 р./ф.) [22], «Отчет Артемовского партизанского отряда т. Чаплина» (1941-1944 р./ф.) [23], «Отчет о боевой деятельности Красно-Лиманского отряда т. Агафонова» (1943-1945 р./ф.) [24], «Отчет партизанского отряда Добропольского района Сталинской области, командира Ланцова М.М.» (1944 р./ф.) [25].

Необхідно наголосити на необхідності критичного підходу до аналізу при розгляді та використанні цього виду документів. У деяких випадках партизанські звіти мають характер недостовірності, оскільки інформація яка в них наводиться часто не відповідає дійсності. Так, як йдеться у справі 20, на один з таких звітів командира Макіївського загону червоних партизан С.Д. Мельниченко було проведено службове розслідування Особливим відділом НКВС за наказом начальника УНКВС по Сталінській області капітана держбезпеки Зачепи. Перевірка від 5 березня 1942 р. виявила, що командир загону С.Д. Мельниченко та комісар В.М. Юрченко займалися приписками та повідомляли недостовірні дані про начебто успішно проведені бойові операції. Закінчилася справа дисциплінарним висновками, щодо партизан, які займалися приписками або прямим «окозамилуванням» [26].

Наступною групою документів є доповідні записки командирів партизанських та підпільних формувань, спецповідомлення контролюючих органів про підпільну партійну роботу в тилу ворога, рапорти про стан соціально-економічного, матеріального життя населення в окупованих територіях Сталінської області, його моральний стан та настрої, про виконання спеціальних завдань, свідчення та покази розслідувань правопорушень у мережі партизанських та підпільних загонів і груп, та дисциплінарні висновки спецкомісії КП(б)У, НКВС та інших контролюючих органів. Даний вид документів надходив до адресатів з державним грифом «Цілком таємно» і має найбільший ступінь достовірності інформації про реальний стан життя населення в окупованих районах, стан бойової та диверсійної діяльності підпільників та партизан, про злодіяння окупаційних військ та влади.

Яскравим прикладом матеріалів подібних комісій є доповідна записка про діяльність партизанських загонів, стан санітарного обслуговування населення і надання допомоги сім'ям військовослужбовців Ямського, Красно-Лиманського і Слов'янського районів Сталінської області. Комісія у складі начальника оперативної групи при військовій раді Південного фронту Матюшина, старшого батальйонного комісара Слинько, старшого політрука Гуревича при їх перевірці від 24 березня 1942 р. виявила, що діяльність партизанських загонів Ямського району майже не проводилася, не достатньо розгорнутою була диверсійна діяльність. Загони Артемівська, Краматорська, Селідівки, Добропілля покинули свої райони та перейшли у Слов'янський та Красно-Лиманський лісисті райони.

Комісія зауважила слабку диверсійну роботу, відсутність зв'язку, при пересуванні фронту по території районів партизани та підпільники переходили на господарську роботу і деконспірували себе як партизан при повторній окупації території. Райкоми не займалися створенням нових баз для відновлення бойової діяльності партизанських загонів.

Санітарне обстеження районів дало комісії інформацію про те, що не вистачало сироватки для вакцинації, не проводилися дезінфекційні заходи, хлорування, не прибиралися трупи померлих тварин, існував дефіцит медикаментів, зафіксовані спалахи масових захворювань коростою. Записка містить інформацію про надання допомоги сім'ям військовослужбовців, в якій зазначено її незадовільний стан. Так, у Красно-Лиманському районі перебувало 2,5 тис. сімей червоноармійців яким затримували соціальні виплати [27].

Класичним прикладом радянської звітної документації років війни є докладна записка «О боевых действиях партизанских отрядов Сталинской области», підготовлена начальником управління НКВС СО капітаном державної безпеки Зачепою та заступником начальника IV відділу УНКВС лейтенантом державної безпеки Шнуренко, на ім'я секретаря Сталінського обкому КП(б) у місті Ворошиловград 17 лютого 1942 р. під державним грифом «Цілком таємно» на одинадцяти аркушах [28]. Документ має чітку структуру: роз'яснення мети документа, детальний опис подій та фактів, висновки та рекомендації до подальших дій. Має детальний опис бойової та диверсійної діяльності партизанських загонів в районах області з моменту окупації області, виявлено недієздатні підпільні райкоми, що не змогли

організувати партизанську діяльність у тилу ворога, представлені до державних нагород особи, які відзначилися у боротьбі з німецькою окупаційною владою.

Антропоцентричним джерелом історичної інформації за своєю властивістю є списки учасників партизанських загонів та підпільних груп. Наведені у справах фонду документи подають інформацію про склад підпільників затверджений обкомом КП(б)У, поділених і закріплених згідно адміністративно-територіального поділу області. Списки до затвердження готувалися відповідними партійними комітетами з лав комуністів та комсомольців. Наступним інформативним видом документів є перелік учасників підпільної боротьби в тилу ворога запропонованих до нагородження державними відзнаками, медалями «Партизану Великої Вітчизняної війни», орденами Червоного прапора та іншими, за активну участь у боротьбі з окупаційною владою.

Крім фактичного переліку осіб, документи містять характеристики затвержені на різних рівнях органів влади та спеціальних комісій. Ці додатки мають високий ступінь достовірності оскільки проходили перевірку безпосереднім керівником претендента, органами державної влади, спеціальними комісіями контррозвідки та відповідними відділами НКВС, структурами Українського та Центрального штабів партизанського руху, а остаточне рішення про нагородження претендента приймала Верховна Рада СРСР.

У фонді 5000 «Партизанское и подпольное патриотическое движение в годы Великой Отечественной войны (1941-1943 гг.) на территории Донецкой области» зберігається документ «Список...», який надає детальну інформацію про учасників партизанських загонів, диверсійних груп, підпільних партизанських і комсомольських організацій, що діяли на території Сталінської області у період німецької окупації [29]. Документ включає інформацію про особисті дані - прізвище, ім'я та по батькові, рік народження, партійність, національність, професія та посада до початку війни, час вступу до партизансько-підпільної боротьби, місце перебування учасника на 1945 р. (в тому числі місце захоронення), державні нагороди та відзнаки [30]. Ці дані дають можливість дослідникам виявити соціальну, вікову, національну, гендерну стратифікацію Руху Опору у регіоні.

Окремою групою документів, за суб'єктивною специфікою подання інформації, є щоденники та спогади учасників підпільної роботи у тилу німців. Інформація цього виду джерела вимагає ґрунтовної критики в процесі аналізу та застосування у дослідженні Руху Опору, оскільки самі партизани та підпільники, з огляду на особливості подібної діяльності, не мали можливості пересвідчитися в досконалості виконаних завдань. Для цього існували спеціальні групи партизан, метою діяльності яких була перевірка роботи і встановлення достовірності поданих свідчень.

Прикладом такого виду документів є щоденник Замятіна про перебування у тилу ворога в Олександрівському районі Сталінської області у період 1941-1943 рр. [31]. Також, інформацію про підпільну роботу у 1942-1943рр. в Сталінській області дають спогади її учасників А.В. Чванкіної [32] та інших, документи яких зібрано у фонді 5000 «Партизанское и подпольное патриотическое движение в годы Вее

ликой Отечественной войны (1941-1943 гг.) на территории Донецкой области». Спогади організатора підпілля у Костянтинівському районі Сталінської області М.В. Бризгалова [33] та інші документи з фонду 533 «Воспоминания...» [34].

Цей тип документів широко представлений у другому описі, що містить документальні матеріали - свідчення діяльності Слов'янського партизанського загону під командуванням М.І. Карнаухова. Зокрема, історія і щоденник партизанського загону, щоденник партизанського загону Карнаухова М.І., щоденник бойової діяльності партизанського загону, щоденник групи Трубчанінова та інші [35].

В окрему групу документів можна віднести довідки. До них відносяться довідки про партизанські та підпільні формування на конкретний період, видані Сталінським обкомом КП(б)У республіканському та союзному керівництву, надіслані до обкому регіональними структурами партії, довідки підготовлені спеціальними службами НКВС, армій та фронтів, а також безпосередньо командирами й комісарами загонів у підпіллі.

Прикладом даної групи документів у фондах ДАДО є «Справка о формировании и боевых действиях в тылу врага партизанских отрядов в Сталинской области за период с октября 1941 по сентябрь 1943 г.» під державним грифом «Цілком таємно». Вона містить інформацію про обґрунтування необхідності створення підпільних груп та партизанських загонів відповідно до постанови політбюро ЦК ВКП(б) від 18 липня 1941 р. «О создании партизанских отрядов в тылу немецко-фашистский войск» [36].

Також, до цієї групи документів відносяться «Справки, письма о деятельности Дружковской подпольной группы Гребенюка П.И.», «Справки и отчет о проделанной работе в тылу противника и именной список личного состава партизанского отряда им. Суворова Мариупольского района» (1944 р./ф.), «Справка, именной список личного состава, оперсводки, рапорта и др. Селидовского партизанского отряда № 2 Волкова» (1943-1945 р./ф.), «Справка о деятельности советских патриотов в период оккупации немцев в Марьинском районе. Список партизан Красно-Лиманского района» (1946-1947 р./ф.), «Справка начальника УКГБ о деятельности партизанских отрядов в период немецкой оккупации в Донбассе. Справка о деятельности подпольной пионерской организации в с. Покровском» (1946-1962 р./ф.) [37].

Важливу інформацію несуть періодичні видання Сталінської області років війни. Але, статті з газет про партизанські та підпільні формування агітаційно-пропагандистського характеру, тому вимагають критичної оцінки в достовірності їх фактажу. Дану групу джерел представляють справи «Вырезки из газеты «Ленинский шлях», статьи отражающие борьбу Ямского партизанского отряда» [38] (1942 р./ф.), «Статьи в газетах о партизанах Донбасса» [39] (1959 р./ф.) фонду 5000 «Партизанское и подпольное патриотическое движение в годы Великой Отечественной войны (1941-1943 гг.) на территории Донецкой области». Наприклад, газета «Ленинский шлях» - друкований орган Ямського РК КП(б)У і районної ради депутатів трудящих. На її сторінках опубліковано оповідання «Калиновий кут» написане учасником партизанського загону Ямського району. Регулярно у

газеті виходили рубрики «Від радянського інформбюро», у якій подавалася інформація про стан на фронтах, рішення вищих органів влади Комуністичної партії, командування Ставки та командирів фронтів, інформаційні зведення про бойові дії на фронтах [38].

У газеті «Ленінський шлях» від 24 травня 1944 р № 80 (768) наведено інформацію про списки «Нагородження орденами і медалями партизан Ями». У номері від 29 травня 1944 р. № 81 (769) у рубриці «На фронтах вітчизняної війни» наводиться огляд бойових дій зі звільнення території України, надруковано фотографії звільненого Севастополя, як місцеве населення зустрічає бойові загони Червоної Армії та місцевих партизанських загонів. Представники місцевого населення розповідають про жахіття пережиті під час окупації міста. У номері газети «Ленінський шлях» від 13 серпня 1944 р. опубліковано статтю «Гідно зустрінемо річницю визволення нашого рідного Донбасу!» присвячену річниці звільнення території області від окупації [38].

Деякі періодичні видання окупаційного періоду згруповано в окремі фонди - газети «Донецкий вестник» [40] і «Социалистический Донбасс» [41]. Періодична преса як історичне джерело містить інформацію про поточне господарське та повсякденне життя міст та сіл Сталінської області в період панування окупаційної влади. В газетах широко висвітлювалися факти саботажу політики окупаційної влади місцевим населенням, наводилися факти підпільної діяльності як окремих патріотів, так і організованих груп, фотографії показових страт партизанів та підпільників.

Документи фондів обласного архіву зберігають фотографії (позитиви), листівки, агітки, карти періоду бойових дій та окупації Сталінської області. Наприклад, фотоматеріали зберігаються у фонді 5000 «Партизанское и подпольное патриотическое движение в годы Великой Отечественной войны (1941-1943 гг.) на территории Донецкой области» в справах: «Листовки изданные Ямским партизанским отрядом Сталинской области» (за період 16.08.-02.10.1942 р.) у вигляді листівок-звернень присвячені організації спротиву населення у різних його проявах та адресовані конкретним цільовим аудиторіям: «К оружию!», «Молодежь!», «Гитлер, это голод и смерть!», «Вести с советской страны!», «Школа мракобесья», «Женщины!», «Не прекращайте борьбы с оккупантами». Також, «Фотографии разрушенных зданий в Марьинском районе Сталинской области во время оккупации», «Клятва партизан Ямского партизанского отряда» [42].

У фонді 8252 «Коллекция фотодокументов по истории Донецкой областной партийной организации» (1905-1984 р./ф.) зберігається 1 248 позитивів. Період партизансько-підпільного руху в області представлено документами - портретні фотографії («И.Г. Эскин - секретарь парторганизации Ямского партизанского отряда» (1941 р./ф.), «А.К. Роменская - разведчица Ямского партизанского отряда» (1941 р./ф.), «И.Г. Чаплин - командир Артемовского партизанского отряда», (1941 р./ф.), наради, репортажні серії знімків партизан на марші («Командир отряда т. Потирайло и комиссар Изотов возвращаются с боевой операции, январь» (1942 р./ф.), «Партизаны поздравляют М.А. Зайцеву с правительственной наградой» (1942 р./ф.)

дой - орденом «Красное Знамя»), у бойовій обстановці («Штаб Славянського партизанського отряда т. Карнаухова» (1942 р./ф.), у партизанському таборі. Окремо необхідно навести фотокопію «Клятви партизана» (1943 р./ф.), згадану на початку статті, та приклад агітаційного матеріалу у вигляді фотокопій «Листівка підпільної комсомольської організації міста Сталіно» [43].

Підводячи підсумок джерельного аналізу документів Державного архіву Донецької області з проблеми формування та діяльності партизанських загонів та підпільних груп у роки окупації Сталінської області, необхідно відзначити різноманітність видів документації, яка супроводжувала історичні процеси, та їх масштабну історичну інформативність. За їх допомогою стають можливими ґрунтовні історичні реконструкції як бойової й підірвної діяльності окремих загонів, так і формування цілісної картини регіонального Руху Опору в роки Великої Вітчизняної війни. Матеріали представлені у фондах ДАДО класифікуються за типами зібраних документів діяльності партизансько-підпільних формувань, підпільних обкому, райкомів, міськкомів партії, що найбільш повно відображають історію їх діяльності.

РЕЗЮМЕ

Розглянуто та систематизовано документи з історії діяльності партизанських та підпільних формувань районів Сталінської області у фондах Державного архіву Донецької області за їх походженням та метою створення. Проаналізовано та з'ясовано інформативність історичних джерел присвячених діяльності радянського Руху Опору в роки Великої Вітчизняної війни на території Сталінської області.

Ключові слова: Велика Вітчизняна війна, партизанський та підпільний рух Донеччини, архівні джерела, історичні джерела.

РЕЗЮМЕ

Рассмотрены и систематизированы архивные документы Государственного архива Донецкой области по истории партизанских и подпольных отрядов районов Донецкой области. Проанализирована информативность исторических источников посвященных деятельности советского Движения Сопротивления в годы Великой Отечественной войны.

Ключевые слова: Великая Отечественная война, партизанское и подпольное движение Донбасса, архивные источники, исторические источники.

SUMMARY

Considered and systematized archive documents of the State archive of the Donetsk region on the history of the partisan and underground groups districts of Donetsk region. Analyzed information content of historical sources on the work of the soviet Resistance Movement in the years of the Great Patriotic war.

Keywords: Great Patriotic war, the partisan and underground movement of Donbas, archival sources, historical sources.

Примітки:

1. Джерелознавство історії Української РСР [Текст] / В.М. Довгопол, М.А. Литвиненко, Р.Д. Лях. – К.: Вища школа, 1986. – 238 с.
2. Добров П.В. Народне ополчення в роки Великої Вітчизняної війни: В 2-х т. [Текст] / П.В. Добров. – Донецьк: Донбас, 1994. – Т. 1. – 150 с.; Т. 2. – 451 с.
3. Нікольський В.М. Підпілля ОУН (б) у Донбасі [Текст] / В.М. Нікольський. – К.: Інститут історії НАН України, 2001. – 179 с.
4. Бровар О.В. Формування та бойова діяльність партизанських загонів Донецької області у період з жовтня 1941 по липень 1942 рр. [Текст] / О.В. Бровар. // Історичні та політологічні дослідження. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – № 1 (5). – С. 114-121.
5. Бровар О.В. Партизанський та підпільний рух у Донецькій області у липні 1942 – вересні 1943 років [Текст] / О.В. Бровар. // Історичні та політологічні дослідження. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – № 2. – С. 132-138.
6. Клятва Партизана. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 5-6.
7. Партизанское и подпольное патриотическое движение в годы Великой Отечественной войны (1941-1943 гг.) на территории Донецкой области. – Державний архів Донецької області (ДАДО). – Ф. 5000. – Оп. 1.
8. Про створення підпільних партійних і комсомольських організацій, партизанських загонів і диверсійних груп в тилу ворога. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 86.
9. Там само. – Арк. 87.
10. Там само. – Арк. 88.
11. Работа партийного и комсомольского подполья в тылу врага в период временной оккупации Донецкой области немецко-фашистскими захватчиками (раздел из отчета Сталинского обкома КП(б)У). – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 9.
12. Там само. – Арк. 13-44.
13. Там само. – Арк. 10, 13-14.
14. Приказ начальника украинского штаба партизанского движения, организаторов, работников партийно-комсомольского подполья и работников областных отделов НКВД содействующим в развитии партизанского движения Сталинской области. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 1-5, 19-21.
15. Стенограммы бесед с командирами, комиссарами и бойцами партизанских отрядов Сталинской области. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 6. – 212 арк.
16. Сборник материалов Артемовск в борьбе с немецкими захватчиками 1941-1943 гг. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 126. – 121 арк.
17. Материал о действиях советских патриотов в тылу врага в период оккупации немецкими захватчиками по Сталино-Заводскому району города Сталино. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 128. – 23 арк.
18. Материалы проверки деятельности партизанского отряда тов. Косенко Снежнянского района - проект постановления бюро Снежнянского района, копия

- сообщения о расстреле партизан, показания участников отряда, родных и другие документы. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 114. – 9 арк.
19. Отчет Сталинского обкома КП(б)У о деятельности подпольных партийных организаций и партизанских отрядов Сталинской области в период оккупации немецко-фашистскими захватчиками (октябрь 1941-сентябрь 1943 гг.). – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 1. – 178 арк.
 20. Отчет о работе партийного подполья и партизанских отрядов Сталинской области (октябрь 1941-сентябрь 1943 гг.). – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 3. – 197 арк.
 21. Отчет о деятельности Славянской партийной и комсомольской организации в борьбе с немецкими оккупантами в г. Славянске за период 1941-1943 гг. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 32. – 80 арк.
 22. Отчет о боевой деятельности Ямского партизанского отряда за период: октябрь 1941 - август 1943 гг. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 33. – 117 арк.
 23. Отчет Артемовского партизанского отряда т. Чаплина. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 48. – 58 арк.
 24. Отчет о боевой деятельности Красно-Лиманского отряда т. Агафонова. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 50. – 46 арк.
 25. Отчет партизанского отряда Добропольского района Сталинской области, командира Ланцова М.М. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 60. – 8 арк.
 26. О роспуске Макеевского отряда красных партизан, командиром которого был Мельниченко. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 118-121.
 27. О деятельности партизанских отрядов, состояния санитарного обслуживания населения, и оказание помощи семьям военнослужащих по Ямскому, Красно-Лиманскому и Славянскому районам Сталинской области. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 126-134.
 28. О боевых действиях партизанских отрядов Сталинской области. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 86-96.
 29. Список участников партизанских отрядов, диверсионных групп, подпольных партизанских и комсомольских организация, действовавших на территории Сталинской области в период немецкой оккупации. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 151-194.
 30. Список участников партийного подполья и партизанской борьбы Сталинской области (октябрь 1941-сентябрь 1943 г.). – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 5. – 108 арк.
 31. Дневник члена ВКП(б) Замятина о пребывании в тылу врага (Александровский район) 1941-1943 гг. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 80. – 18 арк.
 32. Воспоминания Чванкиной А.В. о подпольной работе в 1942-1943 гг. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 134. – 10 арк.
 33. Воспоминания Брызгалова Михаила Васильевича, бывшего председателя Константиновского райисполкома о формировании народного ополчения и строительства оборонительных сооружений в Константиновском районе в годы Великой Отечественной войны. – ДАДО. – Ф. 533. – Оп. 1. – Спр. 219. – 5 арк.

34. Воспоминания... – ДАДО. – Ф. 533. – Оп. 1. – Спр. 215-258.
35. Документальные материалы Славянского партизанского отряда под командованием М.И. Карнаухова. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 2. – Спр. 2,4,6-8, 10.
36. Справка о формировании и боевых действиях в тылу врага партизанских отрядов в Сталинской области за период с октября 1941 по сентябрь 1943 г. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 21. – 24 арк.
37. Партизанское и подпольное патриотическое движение в годы Великой Отечественной войны (1941-1943 гг.) на территории Донецкой области. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 39, 112, 118, 131, 137.
38. Вырезки из газеты «Ленінський шлях», статьи отражающие борьбу Ямского партизанского отряда. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 36. – 24 арк.
39. Статьи в газетах о партизанах Донбасса. – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 138. – 5 арк.
40. Донецкий вестник. – ДАДО. – Ф. 2890, 2911, 2892, 2898.
41. Социалистический Донбасс. – ДАДО. – Ф. 27, 28, 29.
42. Листовки изданные Ямским партизанским отрядом Сталинской области (16.08.-02.10.1942 р.). – ДАДО. – Ф. 5000. – Оп. 1. – Спр. 35. – 24 арк.
43. Коллекция фотодокументов по истории Донецкой областной партийной организации (позитивы). – ДАДО. – Ф. 8252. – Оп. 1. – Спр. 295, 297, 285, 298, 300, 301, 583, 597.

Рукопис до редакції надійшов 24.09.2013 р.